Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ПЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 221 (10513) | 1977 чылдың сентябрь 20, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ ЧЕДИП АЛГАН

Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдуруп чарышпышаан, мурнакчы будүрүлге черлериниң болгаш тудугларның коллективтери бедиткен социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткениниң дугайын илеткеп турар. СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнатканы болза:

ОРЕНБУРГ. «Оренбурггазпром» каттыжыышкынның коллективи онаалдага немей будун чартын миллиард кубометр газты берген. Профилактиктиг септелгелерниң хуусаазын кызырарынга мурнакчы метод дузалаан. Е. Долгихтиң бригадазы өрүмнекчилер аразында бирги черни эзлеп турар. Ол бригада чер өрүмнээриниң планнаттынган дүргенин ашкан.

РУБЦОВСК. (Алтай край). Тракторларга электри дерилгелериниң Алтайда заводунуң прибор тудугжулары чыл эгезинден бээр пландан дашкаар 400 муң рубльдиг продукциязын саарган. Автомобиль карбюраторларының, трактор болгаш комбайн генераторларының үштүк ийи кезиин Шынарның күрүне демдээ-биле үндүрүп турар апарган. Чаа техниканы нептередип тургусканы күш-ажылдың будурукчулуунуң талазы-биле онаалданы ажыр күүседир арганы берген.

СУОЯРВИ. (Карель АССР). Картон фабриказының диспетчер журналында «1250» деп санны киир бижээн. Чыл эгезинден бээр онаалдадан ажыр янзы-бүрү кылыгларны харжактары-биле ынча тонна продукция кылдыр ында будүрүп үндүрген. Будүрүлге черинде картон кылыр машиналарны чаартып тургускан, ол чорук будүрүлгениң темпилерин бедидер арганы берген.

СУМГАИТ. (Азербайджан ССР). Алюминий заводунче кирер черниң кырында Кызыл тук металлургтарның күш-ажылчы тиилелгезиниң дугайын дыңнадып турар. Чыл эгезинден бээр будүрүлге черииниң ажыл-ишчилери пландан ажыр алюминийни будун чартык миллион ажыг рубльге чоруткан. Ноябрь 7-ге чедир бедиткен хүлээлгелеринге немей Шынарның күрүне демдектиг элээн хөй продукцияны коллектив будүрүп үндүрер.

1917 1977

60

Дүжүт ажаалдазын октябрь 4-те доозар дээш бүгү күштү салыылыңар!

ХҮННҮҢ ДАЙЫНЧЫ СОРУЛГАЗЫ

Бүгү улустуң байырлалы — Октябрьның 60 чылының юбилейи хүн келген тудум-на улам чоокшулап кел чыдар. Республиканың ховушөлдериниң ажыл-ишчилери ол юбилейни төлептиг уткуп, дүжүттү чидириг чокка, шалыпкын ажаап алыр дээш бо хүннерде күжениишкиниг ажылды чорудуп турар.

Күскү бо чүгүла кампанияны ипатовчуларның үлегери-биле комплекстиг чорудуп, чер болганга ажаалданың темпизин болгаш шынарын бедидер, ажылга организастыг чорукту, быжыг сагылга-чурумну чедип алыр дээш партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылды күштелдирген. Сентябрьның ийиги он хонуунга чедир «Алдан-Маадыр». СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтарда, Дуржулга станциязында болгаш өске-даа ажыл-агыйларда ажаалданы шапкын темпи-биле чоруп турар.

Ол-ла үеде республикада 60 муң ажыг гектар тараа кестинген. 40 муң ажыг гехтарның тараазын бастырган. Бо дээрге ниитизи-биле ажаап алыр тарааның 40 хуузу безин четпээн. Мындыг оожум темпи-биле ажылдаар болза, ам-даа дыка хөй үе негеттинер.

Бар аргаларны ажыглап тургаш бүгү тарааны, чаңгыс борбак мажак-даа кагбайн ажаап алырынче бүгү күштү мөөңнеп, ылаңгыя онуу ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязының ажыттынар хүнү — октябрь 4-ке чедир доозар дээш ажылдаары чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының бүгү ажыл-ишчилериниң амгы үеде дайынчы сорулгазы.

Үе-шакты халас ытпайн...

Таңдының ажыл-агыйларында дүжүт ажаалдазының темпизи хүн бүрү шапкынчыл турар. Бо хүннерде районуун ажыл-агыйларының тараа шөлдеринде үче ажыг комбайнар хаара туттунган. «Революцияның чалбыжы» совхозта «Найырал» совхозтан шефтеп барган он ажыг комбайнерлер боттарының техниказы-биле бар дүжүттү чидириг чокка ажаап турар.

Районуун тараалан ажыл-агыйларында 12 ажаалдатрапеорт отрядтарын оргинизаттаан. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта бир болгаш үш дугаар трактор-хову бригадаларын каттыштырган. Чаңгыс отряд кылдыр турушкан. Отряд начальниги Анатолий Дмитриевич Чирков тараажыларның ажылын билдиг эргинизаттаан, дүжүт ажаалданың комплекстиг арга-биле чорударын чедип алган. Ол механизаторларның эргезинде 16 комбайн болгаш өске даа техника бар.

— Бо чылын дүжүттүү уныжу чаеыс. Мындыг-лаа болза, үнген тараапы чидириг чокка ажаар сорулга сөлдынган. Ажааган га бүрүзүнүң саваның удур болуп, сараатлаа, пресстеп, ол-ла дораан ыыштаглар аны фермаже дажыглаа турар. Ажааган чер бүрүзүгге күскү аңдарылганы база удур чорудуп турар бис. Комбайнларның бункерлериниге автомашинага сооргген тараапы шаңга эккелгеш, дорааи арыглап тур бис. Ылаңгыя хоочун механизатор Михаил Иванович Башаринге удурткан үш дугаар хову-трактор бригадазының кежигүннери коңчуг эки ажылдан турар. Ук коллективтиң комбайнерлери бригадага онаашкан шөлдерде ажааза чогуур тараапы доосаш, бир дугаар бригаданың шөлдеринде келген—деп, отряд начальниги А. Чирков чугаалады.

— Мээн бригадамның онаашкан шөлдеринче баштай 8 комбайнны, оон соонда үштү немей үндүргеп. 4780 гектардан 1700 ганы үндүр бижин каапкан, ону мал чеминге кескен. Кезин ажаагы дег шөлдерним 2 муң 500 ажыг газын дорт болгаш ажылаан ажаар арга-биле чоруткан бис. Гадан ортумаа-биле амдыгыында 4,3 центнерни алдыыс. Комбайнер бүрүзү сорук киришкиниг ажылдап, дүжүттүн ескылым-чолун шиитпирлежириге идепкейлиг киржин турар — деп, бригадир Башарин сеткил ханыышкын-биле тайылбырлады.

Хүнде 200 ажыг гектар черни комбайнерлер ажаап турар. Алдын сарыг кызыл-тасты автомашиналар шаңнарже дажыглап турар. Бир дугаар хову-трактор бригадазының шаңында тараапы арыглаарынга Кызылдың башкы училищезинин үшкү курузунун сургуулдары идепкейлиг киржин турар. Комбайнерлер совхозтун хоочун ажылчыннары Александр Дегтяренко, Василий Чувашов, Василий Непомнящий, звено удуртукчузу Адар-оол Монгуш, Декпил Кок-оол болгаш оон-даа өскелер чүгле эки ажылдан турар эвес, харын ажаалданың шынарынче, дүжүттү чидириг чокка ажаарынче кичээнгейин салганнар. Кызылдай шефтеп келген механизатор-комбайнер А. Безрукий улуг дузаны чедирип, кыымак ажылдан турарын бригадир эш Башарин өөрүшкү-биле дыңнаткан.

Тараажыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускаанын чугаалаар аппаар: чурттаар бажын, орун-дөжек арыг-силиг, солун, сеткүүлү ой-шаанда эккээр, телевизор ажылдан турар, столоаада кылган чемниг шынарынга хомудал чогун шефчилер-даа, комбайнерлер-даа балыткадылар. Комбайнарны кывар-чаар материал, артык кезектер-биле хандырып турары база бөгай эвес.

Отрядта эдикчилерниң хускай звенозун тургускан, бичин-ле үреликшкин, четкес чүве бар болза, ол-ла шолге хускай машина келген эдин кааптар, оон туржук дуналаалан кацыаар аппаратты техника үрелген шолге-ле ажыглап турар.

Бригаданың тараа кескен, саван, погаан масса, сула ажааган шөлдеринде пресстөр, сараат салыр техниканы, кадыыр, дырбаан дээш—шуптузун моокшөн. Болген саваны, пресстеп тыраан ситтинин деспилиг тракторларга, автомашиналарга удур-ла чүдүргеш, мал турлагларынче чедирип турар болду.

Каан, аяс хүнер ажыглап, үе-шакты халас ытпайн, ажылдың темпизин улам бедидер, шалыпкын ажылдаар. Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга эн эки күш-ажылчы белекти өөшөөр деп межетейжилериниң өзүү ыдыг.

Д. ЕНДАН.

1917 ОКТЯБРЬНЫҢ АЧЫЗЫНДА 1977

ЧААРТЫНГАН ЧЕР

Барыын-Хемчик—бистиң республиканың сайзыраңгай үлетпүрлүг болгаш кедээ ажыл-агыйлыг районнарының бирээзи. Сөөлгү он чылдарның дургузунда ажыл-агый, культура тургузуушкунунда кандыг чаартылгалар болганын, районнуң ажыл-ишчилери улуг Октябрьның 60 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын чугаалап бээрин райкүүскомнуң даргазы, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Соян Төмүрович Амырбиттен бистиң корреспондентивис дилээн. Ону моң адаанда парладывыс.

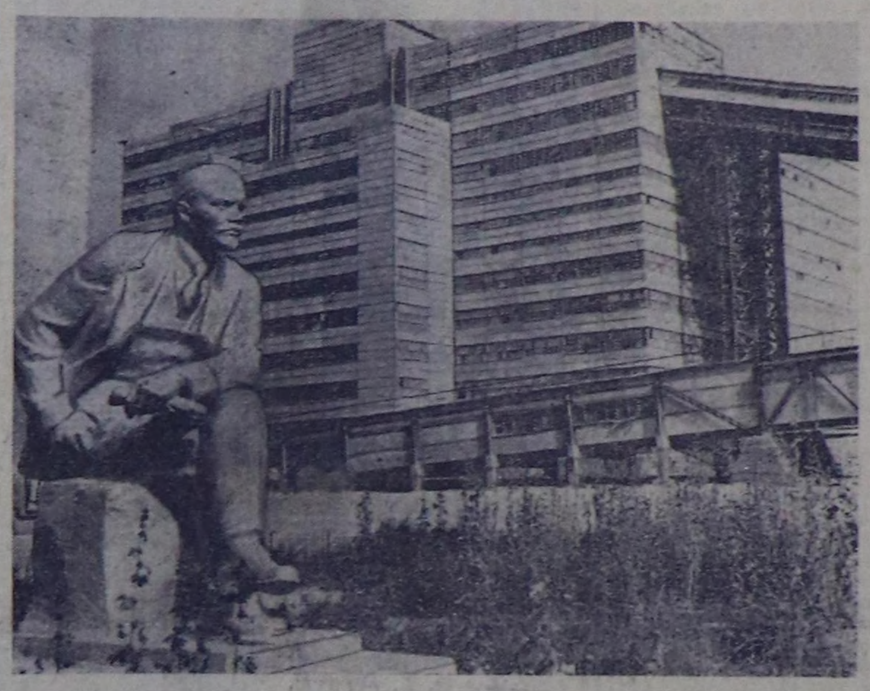

ЧУРУКТА: В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадының бодүүн сорттуг даг-дүгү арыглаар цеги.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязы кижи төрелгеттенни мөлчүкчү тургузугдан хостаарының, эртемниг коммунизмнин идеяларының амыдыралга боттанырының эгезин салган, делегей хөгжүлдезинин бүгү чорудулгазынга ханы салдарны көргүскен. Октябрьның ачызында бистин чуртувустун нацияларының аразында найыралы, оларның экономика болгаш культура талазы-биле хөгжүлдези чечектелген. Орта тодаргай чижек бистиң Тыва АССР-ниң, оон иштинде Барыын-Хемчик районуун Совет эрге-чагырганың чылдарында чедип алган улуг чедиишкиннери база бүгү таладыг хөгжүлдези болур.

Бүрүнгү Хемчиктин чери үндезини-биле чаартынган. Чүгле сөөлгү он чылдарның дургузунда безин районга улуг өскерилгелер болгулаан. Бүгү Тываның чоргааралы—В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинаттың ийиги эзлчээ ажылында кирген. Ону тударынга Совет Эвилелиниң 40 ажыг нацияларының төлөөлери киришкен. Даг-дүгүжүлериниң хоорайында эмнелге комплексин, Культура өрдүзү, амыдырал хандырылга комбинады, Кызыл-Мажалыкта, Барлыкта улуг чаа школаларны, Аксы-Барлыкта, Аңгатыда, Дөн-Терезинде интернаттарны болгаш өске-даа тудугларны ажыглалда киирген. Ак-довурак—Абаза аразында автомобиль оруу кылдынган. Ол—чурт-биле республиканы харылзаштырып турар ийги улуг орук. Красноярскиден АН-24, Кызылдан ЯК-40 доктаамал ужуп кээп, пассажирлер аргыштырылгазын экижиткен. Бо чылдан эгелеп районуун ажыл-ишчилери телевиденнени көрүп эгелээннер.

Районуун үлетпүр бүдүрүлгелери 1967 чылда 6 миллион 252 муң рубльдин ниити продукциязын бүдүрүп турган болза, 1977 чылдың 8 айларында 12 миллион 317 муң рубльге бүдүрген, а чылдың төнчүзүнге чедир бо көргүзүг 19 миллион 368 муң рубль чедер.

В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинат, тудуг, транспорт болгаш өске-даа үлетпүр бүдүрүлге коллективтери районга тургусчуганы-биле чергелештир ажылчын ангының саны хүн бүрү өзүп орар. Районнуң чурттакчы чонунуң 58 хуузу Ак-Довуракта, хоорай хевирлиг Кызыл-Мажалык суурда чурттап турар. Октябрьның ачызында районнуң экономиказы сан талазыбиле өскени-биле кады оон чурттакчы чонунуң социал тургузуу үндезини-биле чаартынган. Совет Эвилелиниң хөй национальдыг улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң хүн бүрү дузаламчызы-биле мал ажылдыг чордан тывалар, оларның ажы-төлү алдарлыг ажылчын ангының одуруунче кирип турарлар. Ылаңгыя В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинат тыва ажылчын кадларны белеткээринге, өстүрүнге улуг рольдуг болган болгаш мөөн сонгаар-даа кол черни эзлээр.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың кедээ ажыл-агыйны хөгжүдер, оон продукциязын бүдүрүп көвүдедир талазы-биле улуг база харыысалгалыг сорулганы салган. Ону амыдыралга боттандырар дээш районуун партия, совет органнары сөөлгү он чылдарның дургузунда тодаргай ажылдарны кылып чоруткан. Совхозтарның материал-техниктиг баазазы эзлээн быжыккан. Олар четчир санныг машина, техника-биле хандырынган. Совхозтарның экономиказының кол адыры—мал ажылы. Оон баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер дээш боттуг хемчеглерни ап келген.

Мал ажылын специализаттаарынче болгаш концентраттаарынче кичээнгейни салып, бо талазы-биле тодаргай планнарны ажылдан кылгаш, ону боттандырып турар бис. Бо чылдан эгелеп коданнарны мөөнчеп, мал кажааларын улгаттыр чаартыры-биле хөй ажылдарны чоруткан. «Барлык» совхозта 200 инек кирер чаа комплексти эрткен чылын ажыглалга киирген, ындыг кажаны «Шекпээр» совхозта база тудып турар. Ажыл-агыйларның төптеринде, салбырларында ажыл-агыйның, культураның, эмнелгенин, урулгарның амыдырал хандырылганын албан черлери, чурталга тудуглары кылдынган. Кедээнин ишчилериниң амыдыралының деңнели бедээн.

Культура, эмнелге, чырыдыышкын, чонунуң амыдырал хандырылга албан черлериниң материал-техниктиг баазазы сөөлгү он чылдарда элээн экижээн, оон кадрларының саны өскен, билиг, мергежили бедээн.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыры-биле барыын-хемчикчилер бедиткен социалистиг хүлээлгелерни юбилейлиг чылдың эгезинде алган. СЭКП-ниң XXV съездинин төөгүлүг шиитпирлерин база хүлээлгелерин күүседирбиле ажыл-ишчилер чер болганда социалистиг чарышты калбарткан шалыпчы ажылдап турарлар.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажырынга районуун ажылчы чонунуң калбаа-биле киришкен. Бүдүү өүлгелерге, совхозтарга, албан организация черлеринге эрткен хуралдарга он чеди муң хире кижи олурушкан. Үндезин Хоойлунуң төлевилелин олар, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгүнүп, деткээннер. Совет хамаатыларның эргелерин болгаш хүлээлгелерин төлевилелде калбартканын сеткил ханыышкын-биле ажыл-ишчилер демдеглээш, ону ак сеткилдиг күүседирин ышкаш хүндүлүг, харыысалгалыг сорулга чогун айытканнар. Ынчангаш социалистиг Төрээн чуртунуң чечектелиишкинин дээш каш дапкыр күжениишкиниг ажылдаарын хүлээгеннер. Конституцияның төлевилелин чугаалажыры районуун ажылчы чонунуң күш-ажылчы көдүлүүшкүнүн болдурган.

(Уланчызы 2-ги арында).

МАССАЛЫГ АЖААЛДА

КАА-ХЕМ. Мал чеманың белеткели-биле чергелештир юбилейлиг чылда тараа культураларының дүжүдүн ажаап алыр кампания бистиң республикада массалыг байдалче шилчип турар.

Каа-Хем районда дүжүт багай эвес. Ында ам барык-ла беш муң га хире черник тараазы тавычалай кестинген. 1149 га черниң тараазын бастырган. Га бүрүзүнден дүжүт ортумаа-биле 8 центнер ажыл турар.

«Енисей» совхозтун директоры, партия, профвилел организациялары ажаап алышкыында ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын беш хонук санында түнеп турар. Комбайнер Виктор Сальников беш хүн дургузунда 120 га черниң тараазын кестирер турган, 122 га кылдыр күүсеткен, шилчип чоруур вымцелдя чаалап алган.

БИЙ-ХЕМ. Районда бо хүннерде 70 ажыг комбайн дүжүт ажаалдазыче киришкен. Олар баштайгы хүннерде беш муң ажыг черниң тараазын ангылай кестирген.

«Кызыл тараачын», «Саян» совхозтарның тараажылары тараанны бастырын эгелей берген. Юбилейлиг чылдың баштайгы тараазы шаннарда киргеен.

М. КАРА.

Беш чылдың мурнакчылары

Кызылдың хлеб заводунда кондитер кылыгларының цегининң коллективи 1,5 чыл бурунгаар коммунистиг күш-ажылдың цеги деп хүндүлүг атты чедип алган. Ол бедик атты коллектив чедиишкинниг шынзытпышаан, заводта социалистиг чарышты баштап турар.

Улуг Октябрьга утиуштур алган социалистиг хүлээлгезин олар ай санында-ла чедиишкинниг күүседип чоруп олурар. Августа цех 72,1 тонна кондитер кылыгларын пландан ажыр берген.

ЧУРУКТА: цехтиң хоочуннары, күш-ажылдың шалыпчылары цех начальниги Е. Викторова биле Хүндүлелдиң Демдээ орденниң эдилекчизи Н. Иргит.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

КАРТОФЕЛЬ, НОГААНЫ ДҮРГЕН АЖААП АЛЫР

Чаъс-чаашкын уэүктедбестээн. Тайга кырында хар чаан турар апарган. Соок дүжер чоокшулаан. Республиканың хову-шөлдериниң картофель болгаш погаа ажаалдазы түлүк. Ук ажылды уэамдыктырын черле болбас.

Республика ошку беш чылдың ийиги чылында 1800 гектар картофель, 600 гектар погаа ажаар ужурлуг. Ол дээрге эн-не бачым болгаш чымыштыг ажыл. Ынчангаш мынаар хөй кижини болгаш машинатехниканы мөөнөөрни, ажылды бедик деңнелге организастаары негеттинин турар.

Сентябрь 13-түн медээлер баугаар алырга, республикада 254 гектар картофель, 59 гектар погаа ажааттынган. Бо ажылдың коңчуг оожум болуп турары моон илдеп. Бай-Тайга, Тожу, Эрзин, Тес-Хем районнарының ажыл-агыйлары ук ажылды озалдан эгелээн. Улуг-Хем, Таңды, Каа-Хем районнарда байдал база чылыш чок.

Ажааттынган шөлдерден амдыгында бар гектарга онааштыр картофельдин 40 центнер, погаанын 26 центнер дүжүү алдынган. Ажаалданы уэамдыктырбайн шынарлыг чорудар болза, 8000 тонна картофельди, 1500 тонна погааны белеткеп ап болур. Ол чүл дээрге, бүгү совхозтар картофель үреэнин-биле долу (5287 тонна) хандырыгнаш, 3000 тоннаны күрүнеге садар болуру-дур. Погааны база 1300 тоннаны белеткел организацияларынга дужаар арга бар.

Чер-черде чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары күрүнеге картофель болгаш погаа садар хүлээлгезин сула күүседип турар. Чижээлөргө, Таңды районуун совхозтарында кастынган 705 тонна картофельдин 253 тонназы дужаттынган. Садыг министерствозунуң баазазы-биле дугуржулгалыг Тока аттыг совхоз кастан 1460 тонна картофелинин чүгле 231 тонназын ол организацияга саткан. «Коммунизмнин херели» совхоз 100 тоннаны 22-зин дужаган. Сентябрьда Кызыл хоорайже ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз 76 тонна капуста, 600 килограмм огурец, 4,5 тонна помидор, а «Кара-Хаак» совхоз 53 тонна капуста, 17,5 тонна огурец чүдүрүп чоруткан. Ол коңчуг эвээш. Сөөлгү ажыл-агый ажаалданы саадатканыдан эрттир быыкан помидорларны садыг организацияларынга дужаар турган. Керээнин чурумун үреп, шынары багай продукция чорудуп турар ажыл-агыйлар оон-даа өске бар.

Тока аттыг совхоз 100 тонна картофельди арыглаайн-даа, ылгавайн-даа шуут-ла комбайндан Садыг министерствозунуң баазазынче чоруткан. Ол картофельдин 20 хуузу элезин, даш, шыл, сигеи болгаш кукуруза массазы ходушкак болган. «Коммунизмнин херели» совхоз база керээ чурумун үреп турар.

Ажыл-агыйлар картофельдин чамдыгын үреэнге артырып ап турар. Ол база чугула. Ынчалза-даа ону биилиг кылыр ужурлуг. Үреэнге хереглээр картофельди 10—12 хонук дургузунда ылгавас болгаш шыгжавас, оон үрелирин көөр ужурлуг. Ону шенелде үе дээр. Үреэнге хереглээр борбак картофельдин дензизи 70 грамм, диаметри 4—5 сантиметр болур.

Бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының удуртукчулары ажылчыннарга бээр дээш совхозтар директорлары-биле картофель болгаш погаа садыглажырын дутуржуп ап турар. Ол база-ла чугула. Ынчалза-даа ону күрүневи кереэлиг организациялары-биле санашкан соонда кылыры чугула. Ынчангаш бүдүрүлгелериниң, албан организацияларының удуртукчулары совхозтарже баарының мурнунда садыг организациялары-биле чугаалажып алыр ужурлуг. Ынчан бүдүрүлгениң азы организациялың алган картофели болгаш погаазы чорудуп планынга кирер сапаттынар. ажыл-агыйның бодунга-даа. садыг организациязынга-даа хаража болбас.

Ажыл-агыйлар күрүнеге бээр картофелиниң болгаш погаазының 10 хуудан хөй эвезин планга киирештир ниитилел чемненилгезинге ажыглап болур. Ажылчыннарга саткан картофель азы погаа база-лаа маңаа хамаарыыр. Ындыг болганда планныг сиилдя күүсеттинмээнде ук продуктуларның айыттынган хемчеэлдел көвүдедир чарыгдаттыва бербезин ажыл-агый удурдтукчулары хайгаараар апаар.

Бо чылын картофельдаа болгаш погаанын дүжүү хөомай болган-даа болза, чонну ол продуктулар-биле хандырып болур арга бар. Чүгле кол чүге — ажаалда ажылдарын быска хуусаала бедик шынарлыг чорудары. А хүлээп алыр организациялар ук продуктуларны чөп кадагалаар болгаш сайгарыр. Ынчангаш кереэлиг организацияларның кайызыда бот-боттарының аразында харылаазын быжыглаар ужурлуг. Бо бүгү ажыл-ишкө Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга бараалгаттынар дээрги чугаажок.

А. ГЛАЗЫРИН.

Тыва АССР-ниң Көгээ ажылагый продуктуларын садырының болгаш ыыгарының талазы-биле курааспекциязының инспектору

1917 ОКТЯБРЬНЫҢ АЧЫЗЫНДА 1977

ЧААРТЫНГАН ЧЕР

(Төнчүүг. Эгези 1-ги арында).

«Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазы, Биче-Тей салбырынын хойжу бригадазы, В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинаттын транспорт цеги, районнуң ыяш ажыл-агый чери, Ак-Довуракты автотранспорт бүдүрүлгезиниң дөрт дугаар колонназы өнгү беш чылдын ийиги чылынын планын Улуг Октябрьнын 60 чылынга чедир күүседир дээш социалистиг хүлөлгезин чедиишкиниг боттандырып турарлар.

Ак-Довурак АТБ-ниң чолаачылары И. Д. Краснов, Г. А. Карпов, Д. Г. Кипач олар юбилейлиг чылдын хүлөлгезин хүүсаа бетинде күүседкеш, амгы үеде 1978 чылдың июльдуң үлүүнде ажылдап турарлар. Оларнын үлегерин эдергеннерин саны көвүдеп орар.

Районнуң малчыннары юбилейлиг чылда 970 тонна сүттү, 2000 тонна этти, 183 тонна дукту күрүнеге садарын хүлөөнген. Ону күүседир дээш көдөөнин ишчилери кызымак ажылдап турарлар. Районнуң ажыл-агыйлары эткен чылдың бо үеви-биле деннээрге күрүнеге сүт садарын 13,2 хууга көвүдеткен. Эң ылангыя «Хемчик» совхозу күрүнеге сүт, дук садар планын сес айлавла 100,1 хууга күүседткен. Район иниитизи-биле күрүнеге сүт садар планын ноябрь 7-ниң бетинде күүседир дээш бүгү-де хемчеглерни ап турар. Күрүне мурнунга планныг сорулгаларын күүседириниң талазы-биле «Шекпээр» совхозтуң (директору Ш. Д. Ооржак) ажыл-ишчилери көскү чедиишкиневни чедип алган. Совхоз ийиги кварталдың түнелери-биле республиканың совхозтарының аразында социалистиг чарышка бирги черни алган.

Районнуң совхозтарының малының баш саны өзүп турар. Олар шаар малды өстүреринің планын 101,8 хуу күүседткен. Эрткен чылын бо үезинге деннээрге «Хемчик» совхоз бода малдын бажын 10,1 хуу, «Шекпээр» совхоз 2,9 хуу өстүрген.

Үлетпүрде болгаш көдөө ажыл-агыйда мурнакчыларның саны чыл келген тудум-на көвүдеп орар. Оларның шалыпчы ажыл-ижи, өскелерге үлегери, организакчы чоруу планныг өнөөлдөларны болгаш социалистиг хүлөлгелерни күүседиринге улуг салдарны чедирип турар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, бригадир К. Х. Данзырын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, ҮСК-де улуг мастер А. И. Седип, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары бригадир С. Б. Кара-оол, дашчы А. С. Күжүгет, арыглаалга фабриказында өөлчег мастери В. М. Борунова, чолаачы С. М. Туровец ышкаш мурнакчылар үлетпүрде, транспортта эвазын эвес. Хойжулардан «Барлык» совхозтан Монгуш Сентябрь, Соян Биче-оол, «Шекпээр» совхозтан Ооржак Демир-Маадыр, Ооржак Чалгын-оол, Ооржак Мандак-Хаа төрүүр чүс баш хойдан үстен чүс чээрби алды баш хураганны менди алгаанар. Хойжу бригадалардан «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тейде хойжу бригада (бригадири К. Монгуш) бедик көргүзүглерни чедип ап, ийити бригада чүс баш хойга онаалтыр 86 хураганны камгалап алгаш, тиилекчи болганлар. Сүт-бараан фермадарындан ол-ла совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының көргүзүү бедик. Бо ийи коллектив чыл планын Октябрьнын 60 чылынга чедир күүседип шыдаар.

Амгы үеде көдөөнин ажыл-ишчилериниң мурнунда ниитинин малынга четчир саныг чемни белеткеп алыры чугула сорулга болуп артышаан. Ынчангаш бо ажылче бүгү кичээнгейни салган. Мал чемнинин белеткелинде амгы хүннерде 9 механизастаттынган бригада, 460 кижи хаара туттунган. Партия, совет органнарын, ажыл-агый удуртукчуларының организакчы ажылының түнелинде районда мал чемниниң белеткели багай эвес чоруп турар. Сентябрь 15-тин медээзин ёзугаар алырга, 7311 тонна сиген белеткеттинген, азы план 71 хуу күүседтинген, 1000 тонна сенаж, 10480 силос салдынган. Сентябрьнын бирги он хонуунда «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбыры эки ажылдааш, социалистиг чарышка бирги черни өөлөөн. Ниитинин малынга четчир чемни белеткеп алырының талазы-биле «Барлык», «Шекпээр» совхозтарның сигенчилери күүнеишкиннерлиг ажылдап, планын 80 хуу ажыра бергеннер. Бүгү-ле аргаларны хереглеп тургаш, мал чемни белеткээр хүлөөлгевисти күүседир хемчеглерни алыр бис.

Районнуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылдың чаз дүжүдүн ажаап алырынче организастыг киришкен. Сентябрь 15-ке чедир 1560 гектар черниң тараазын ажаагаш, ооң 975 тонна тараазы шаннарда дүжүрген. Баштайгы ажаап алдынган черлерден ортумаа-биле 6—7 центнер дүжүттү гектардан ап турар. Тараа ажаалдазынче «Хемчик», «Барлык» совхозтарда организастыг киргеп. Дүжүт ажаалдазы-биле чергелештир көк сула кезери, саваң болери, күскү чер андырылгазы өгелөөн.

Хоорай, суурларны чаагайжыдар хемчеглерни районнуң чер-чер Советтери чорудуп турар. Бо чылын күдумчуларда 7823 ыяшты, 1184 чадан ыяшты олурткан, 996 погон метр чаа херимнерни болгаш өске-даа ажылдарны кылган. Амгы үеде юбилейге чедир хоорай, суурларны чаагайжыдар хемчеглерни, арыг шевер бажын, өг дээш чарышты херээженнер чөвүледдери калбартып чоруткан.

Улуг байырлалга чедир эвазын үе арткан. Орта төлептиг ужуражыры-биле алган хүлөөлгелерин бистиң чамдык бүдүрүлге, тудуг черлеривис, совхозтар күүседир талазы-биле өөрөөн хожудап турар. Аная даг-дүгү арыглаар комбинат болгаш өскелер-даа хамаржыр. Ол ышкаш күрүнеге көдөө ажылагый продуктуларын, тодаргайлаарга дук, эт садары ооҗум чоруп турар. Ооң уламындан өткен айларның хүлөөлгезин күүсетпөөн бис. Районнуң хоорай, суур, көдөө Советтериниң күүскомнарының, ажыл-агый удуртукчуларының амгы үеде чугула сорулгазы болза, чөтпестерни кыска хуусаада чайлаткаш, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлөөлгелерни күүседиринче ажылчы чонуун күжүн мөөнөөр, социалистиг чарышты организастаарын экижидер дээш ажылдарны чорудар хүлөөлгелиг.

Октябрьнын социалистиг Улуг революциязының 60 чылынга барын-хемчикчилер күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бо хүннерде шалыпчы ажылдан турарлар.

НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЖҮ

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуун 1959 чылда эгелөөн. Бүгү-звилелдің комсомолчу тудуунга бистің чуртувустун аңгы-аңгы булуңнарындан келген чүс-чүс ленинчи комсомолдуң төлөөлери киришкен. Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызын тударынга чурттуң ийи чүс ажыг заводтарының кылган материалдары, дериг-херекселдери кирген. Улус демократиязының чурттарындан чамдык технологтуг белдирлер база келген.

1963 чылда Уралдың Асбест хоорайта ажылдап турган мен Тываның Ак-Довуракта даг-дүгү арыглаар фабриканы тудуп турар, ооң дериг-херекселдерин эптеп кылырыга дуулажыр мергежилдиг кижилер херек деп бистерге ынчан ыныпткан. Анаа барып ажылдаар күүселлиг кижилер хөй болган, оларның бирөөзинге мени киргеп.

Совет Эвилелиниң 30 ажыг национаддарының төлөөлери-биле кады бир демниг ажылдап тургаш, 1964 чылдың сентябрь 5-те фабриканы ажыглалга киргеп бис. Ооң дериг-херекселдерин кылырыга, тудуг материалдары-биле хандырарына чурттун хөй-хөй үлетпүр бүдүрүлгелери киришкен. Бурунгу Кара-Даштың чүс-чүс чылда шыгган читкан үнелиг эртинеэн—даг-дүгүн Төрөөн чуртка берин өгелөөн. Советтер чуртунун улустарының бувулбас интернационалчы найыралының ачызында Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгы бүдүрүлгези тургустунган.

1976 чылдың апрель 22-де комбинаттың ийиги өөлчөөн ажыглалга киргеп. Ону тударына бистің чуртувустун 40 ажыг национаддарының төлөөлери киришкен. Совет улустарның хүн бүрү быжыглы турар ленинчи улуг найыралының болгаш ака-дуңмалышкы чоруунуң тодаргай көргүзүү ол болган.

ЧУРУКТАРДА: фабриканың бедик сорттуг даг-дүгү арыглаар цегинде даг-дүгүн савалап турары. (Үстүнде) Өөлчег мастери Б. У. Куулар, савалакчылар О. И. Монгуш, Р. Л. Урубина; «Дөң-Терезин» совхозтуң сарлык кадарчызы Т. С. Күжүгет сарлыктарны одарладып чорууру.

Комбинаттың ийиги өөлчөөн ажыглалга киргеши-биле ук бүдүрүлгениң күчүзү дөрт катап өскен. Ооң төлевилел күчүзүн долу шингээдип алган соонда, чыл бүрүде-ле 250 тонна «даг хендирип» бүдүрүп үндүрер. Даг-дүгү—үнелиг чиг-эт, өтка өрттенмес. Ону электротехникада, металлургияда калбаа-биле ажыглап турар.

Фабриката 1964 чылда чүгле үш чүс ажыг кижи ажылдап турган болза, ам 1500 ашкан. Оларның бүдүрүп турар продукциязының саны көвүдөөн болгаш шынары экижөөн. 1965 чылдың дургузунда 11 мүн тонна даг-дүгүн фабрика берген болза, чаңгыс 1976 чылда 69 мүн тоннаны берген. Бо бүдүрүлге он үш чылдың дургузунда 522 мүн тонна үнелиг продукцияны Төрөөн чуртка берген. Фабриканың бедик сорттуг даг-дүгү арыглаар цегиниң бүдүрүп турар продукциязының ийи хевирикге күрүнеңиң Шынар демдээн тывыскан.

В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинаттың фабриказында амгы үеде Совет Эвилелиниң 20 ажыг национаддарының ооллар, кыстары ажылдап турар. Комбинатты национал кадрларны дарганнаарының чери деп чоргаарал-биле санап турар. Тываның аныяк ажылчын ангызы манаа өзүп, быжыккан. Дүүнгү араттар, оларның ооллар, кыстары амгы үениң нарын техниказын башкарын өөренип алгаанар. Орустар, украиннер, белорустар, грузиннер, армяннар, татарлар, чуваштар, буряттар болгаш өске-даа национаддарның улустары-биле тывалар бир демниг ажылдап, улуг үүлери бүдүрүп турарлар.

Хөй национаддыг коллективтиң кежигүннериниң чүгле саны өзүп турар эвес, шынары, мергежили бедик орар. Александр Бурлянов манаа келирде таарыштырыкчылап ажылдап кирген, ам фабриканың көд технологу чедип дешпөөн. Алдын-оол Седип дериг-херекселдер машининизилен улуг мастер четкен. Ону ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга сонгаан. Десин Дуктен-оол, Иргит Кызыл-оол, Бөвя Куулар бедүүн ажыл-ишчилер тургаш, улуг мастер, өөлчег начальниктери болу бергеннер. Валентина Борунова, Моргуй Уйнукпан, Күжүгет Долчун, Валерий Давыдов ышкаш фабриканың хоочуннары, мурнакчылары хөй.

Фабрикада 40 хире кижи чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаннаткан. Кыска хуусаада бо хире хөй ажыл-ишчиниң шаннатканы бүдүрүлгениң, ооң кижилериниң багай эвес ажылдап келгенин хереченлеп турар.

Бистің арыглап, болбаазырадып турарывыс даг-дүгүн 30 хире бүдүрүлгелер ап турар, ооң саны чыл келген дудум-на көвүдеп орар.

Комбинаттың ийиги өөлчөөнин нарын дериг-херекселдерин дүрген шингээдип алырының хемчеглерин ап турар бис. Ынчалза-даа бергелерге таваржып келгенивистен планныг онаалда күүсеттинмөөн. Ийиги өөлчегниң төлевилел күчүзүн шингээдип алыры — кол сорулгавыс ол.

Улуг Октябрьнын 60 чылынга тураскааткан социалистиг чарыш цехтер, өөлчеглер аразында калбарган. Бедүүн даг-дүгү арыглаар цехтиң Виктор Долгушкин, Тамара Воронкова удуртканы өөлчеглери сентябрьның баштайгы хүннеринден бөөр өөлчег нормазын күүседип өгелөөн.

Хөй национаддыг бистің коллективиң сентябрь айда 5500 тонна сорттуг, 3700 тонна бедүүн даг-дүгүн бүдүрер, ону күүседир дээш ажылдап турар бис.

Г. МАНАНКОВ.

Ленин орденниң эдилекчизи, фабриканың директору.

МУРНАКЧЫЛАР

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелениң комплекстиг бригадазының бригадири К. Х. Данзырын.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ак-Довурак ортумак школаның башкызы С. С. Тамдын-оол.

«Шекпээр» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Октябрь Революциязы болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерниң эдилекчизи К. С. Ооржак.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге системазында чаа өөредилге чылынга уткуштур

Бистің чурттап турар үевис төөгүлүг чугула болуушкуннар-биле долдунган. Бо чыл—Улуг Октябрьнын 60 чылынын чылы, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын—сайзырангай социализмниң Конституциязын хүлөөн алырының чылы. Марксизм-ленинизмниң идеялары сиңиккен ол политиктиг шылгарангай документ бистің улуузувустун революстуг өндүр улуг чаалап алышкыннарын быжытлап, Совет күрүнеңиң коммунистиг ниитилелди тургузар эчис дээди сорулгазын айтып турар. Ол болза, партияның теоретиктиг ажок улуг ажылының, СЭКП Төп Комитединиң, ооң Политбюрозунуң, СЭКП ТК-ның Чигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чогаадыкчы өөгат чок ажыл-чорудулгазының түнелери болган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң идеялары болгаш шиитпирлери чурттуң ниитилел-политиктиг амыдыралынга, ооң күш-ажылчы базымынга улам өзүлделиг салдарын чедирип турар. Бүгүн онту беш чыл—ол дээрге партияның айтырыглары сиңиккен үүле ажок улуг план эвес, харын совет улустун күш-ажылының улуг, боттуг үре-түнелдери-дир. Октябрьнын юбилейин төлептиг уткуур дээш, беш чылдың онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш чарыш улам калбак мөөнөөн, «...XXV съездиниң революсчу угаан-бодалы, идеялары бистің партиямыстың, бистің улузувустун хүн бүрүдеги ажыл-керектериниң илергейлеттиниң турарын долу барымдаалыг чугаалап болур»—деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Чурт коммунистиг тургузуушкуннун бүгү үүлелымышкынары-биле бүзүрелдиг бурунгаарлап орар.

Октябрьнын оруу-биле бурунгаар базым сайында-ла, совет ниитилелдің хөгжүлдезиндө чаз үе-чада бүрүзүнде-ле марксизм-ленинизмниң идеяларының өөдүр улуг тургузукчу күжү улам долу болгаш-ханы илергейлеттиниң турар. Маселарга шиңгээл болуп, кижиниң угаан-бодалын байдыып, коммунизмниң тиилелгезинге бүзүрелди бымыглаш база чогаадыкчы энергиязын хайыктырбышаан, ол идеялар ниитилелди чаартырының күчүлүг материалдыг күжү болуп бар чыдар. Марксизм-ленинизмни коммунистерниң, ажылчы чонларның калбак массаларының ханы өөреңнери, билиглерни кижилерни бүзүрели, амыдыралчы идепкейлиг туруш-бодалы болдуралары—коммунизм тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннериниң үндезини болур.

* * *

«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниг холбаштыр партия өөредилгезинин сорулгаларының дугайында» партияның Төп Комитединиң доктаалының күүселлеш чоруп турарының үезинде марксизм-ленинчи өөредилгенин ажыктым бедидериниң чогуур эки дуржулгазы чедип алдынган. Партия организациялары, партияның идеологтуг кадрлары, бүгү кежигүннери ТК-ның доктаалын коммунистерниң теоретиктиг белеткелинин болгаш идей-политиктиг кадвалышкызының дугайында, калбак массаларны марксизм-ленинизмниң идеяларына кижилидер дугайында ленинчи партияның, ооң Төп Комитединиң сагыш салышкынының илерели кылдыр хүлөөн алган. Пропагандачы ажылдың көдүрериниге, ооң кижилидикчи болгаш мобилизакчы ролүн улам күштелдирериниге ол боттуг салдарын чедиргеп.

1976—77 өөредилге чылында коммунистерниң болгаш партия кежигүү эвестериниң марксизм-ленинчи өөредилгезин улам хогаазан. 21 миллион чыл-там кижи партия өөредилгезинин болгаш 7 миллион ажыг кижи комсомол өөредилгезинин системазынга өөренип турган. 35 миллион ажылдакчы экономиктиг өөредилгеге хаара туттунган. Коммунистиг күш-ажыл школаларында болгаш улусчу университеттерге 20 миллион ажыг кижи өөренген. Марксизм-ленинизмни маселыг өөренири амгы үе-чадада хөй-ниити медереливиге сайзыралының эң чугула онзагай чүүлү болу бергеңин бо саннар тодаргай бадыткаш турар-дыр.

Массалыг өөредилгеже кичээнгейни коштатпайн, партия организациялары съездиниң айтышкынларына дүүштүр ооң утказынче онза кичээнгейни салып турар. Маркстың, Энгельстің, Ленинниң чогаал ажылдарын өөренирин партияның теоретиктиг эң чаа чедип алымыкынарын шиңгээдип алыры-биле алызындан дүүштүреринге үндезилээн, марксизм-ленинчи өөредилгенин теоретиктиг деннелин болгаш ооң дээштинин бедидер талазы-биле чамдык хемчеглерни боттандырган.

Эш Л. И. Брежневтиң «СЭКП Төп Комитединиң Отчеду болгаш иштики база даштыкы политиканың талазы-биле партияның өөлчегниг сорулгалары» деп илеткелин, партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның октябрь (1976 чыл) болгаш май (1977 чыл) Пленумнарының өске-даа материалдарын хандыр өөренири кол черни өөлөөн. Ол сорулгабиле «СЭКП-ниң политиказының өйү келген чугула айтырыглары», «СЭКП-ниң политиказы—марксизм-ленинизм боттанышкында», «Партияның XXV съездиниң шиитпирлеринге холбаштыр СЭКП-ниң теориязының болгаш политиказының өйү келген чугула айтырыглары» деп чаа курстарны өөредилгеге киргеп, партия өөредилгезинин системазының дыынакчыларының 70 хуузу оларны өөренип турган.

Кичээлдер эрттирериниң өөредилгенин дээштинге, ажыктымга эң чугула чергелиг идеяны бөөр идепкейлиг хевирлерни—эртем-практиктиг конференцияларны, ажыл-агыйжы байдалдарны толарадып көөрүн, рефераттар белеткээрин, практиктиг онаалдалар күүсеирин партия организациялары, пропагандистер калбаа-биле ажылган турар апарган. «Пропагандист—беш чылга» деп иймысылалдын Владимир Ильич аттыг заводунга тывылган болгаш калбаа-биле нептерээн шимчээшкиниң киржиктилери ол методтарны онза калбак ажылган турар. Дыка хөй партия организациялары, хамыктын мурнунда Москваның болгаш Ленинградтың, Украинаның, Белоруссияның болгаш Молдавияның, Алтай болгаш Хабаровск крайларының, Вологда, Тула, Тюмень болгаш Челябинск областарының партия организациялары, марксисчи-ленинчи теорияны шиңгээдип алыр талазы-биле коммунистерниң бот-өөредилгелиг ажылдаарынче улуг кичээнгейни салды, оларга методиктиг эргежок чугула дузаны чедирип турар. Боттарының идей-политиктиг деннелин бедидер турарының дугайында коммунистерниң отчёттарын Ставропольдун, Томскиниң партия организацияларында үргүлүү дыннап турар.

Эрткен чылын марксизм-ленинизм университеттерин калбартыр талазы-биле хемчеглерни боттандырган, оларның дугайында СЭКП ТК-ның базылааны чаа дүрүмүү күштүг болдуруп чоруткан. Хоорайлар университеттериниң үштүн ийи кезиин чыл дургузунда республика, край болгаш область университеттери кылдыр чаарты тургускан. Университеттер болза удуртукчу кадрларның теоретиктиг деннелин, идеологтуг ажылдакчыларның билиг, мергежилин бедидериниң улуг төптери болуп бар чыдар. Методологтуг семинарлар эртем интеллигенциялының идей-теоретиктиг деннелин бедидериниң хевирин кылдыр улам улуг ужур-дузалыг болуп бар чыдар.

Ниитизи-биле эрткен өөредилге чылы ажылчы чонларның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезинин утказының улам байын, чугула болу бергени-биле, ооң ажыктымын бедээни-биле тодаргайлаттынын турар. СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын коммунистерниң болгаш партия кежигүү эвестерниң өөренири ооң шиитпирлерин боттандырар дээш, Улуг Октябрьнын 60 чылын төлептиг уткуур дээш демиселдің ёзулуг фактору болуп, ылангыя ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевиделин бүгү улустун чугаалажыр турарының үезинде бүгү ниитилел-политиктиг амыдыралдың идепкейжиринге боттуг салдарын чедиргеп.

Ынчалзажок политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенің чамдык черлерде ёзулуг ханы кылдыр боттандырбайн турарын анализ көргүзүп турар. Чамдык партия комитеттери организастыг айтырыгларны коорунче хандыкшааш, кичээлдерниң утказынче чогуур кичээнгейни салбайн турар. Теориянын болгаш практиканын айтырыгларын чамдыкта кыры-биле көрүп, өөредилге үезинде кол кичээнгейни ниитилел амыдыралының янзы-бүрү болуушкунларынын дүрүм ёзугаар, боттуг харыылааларын илередириниге болгаш эртем талазы-биле үндезилээриниге эвес, харын шоолуг эвес, фактологтуг азы түр болуушкун янзылыг талазынче мөөнөп турар. Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенің ёзу барымдаадап, кызыы көөрүүнүң фактыларын ам-даа бар. Чамдык политик-школаларда болган семинарларда кичээлдер экономиктиг болгаш социал-политиктиг амыдыралдың боттуг чорудулгаларындан, күш-ажылчы коллективтерниң тодаргай сорулгаларындан хоорук эртин, мозу чок болуушкуннарга удур идепкейлиг демиселче, буржуаз идеологияны болгаш моральды сойталап илередириниге дыынакчыларны угландырбайн турар. Партияның чамдык организациялары политиктиг бот-өөредилгени хогүдериниге шоолуг күженнишкиннер салбайн турар, боттарының идей-политиктиг деннелин бедидер талазы-биле коммунистериниг болгаш комсомолчуларның ажылынга негелдени кудулаткан. Дыынакчыларның чамдыктары кичээлдерге белеткенмейн баар, марксизм-ленинизмниң үндезилерни болгаш сумелеттинген өске-даа литератураны номчуйын турар.

СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдургаш, дыка хөй партия комитеттери пропагандистер-биле ажылын күштелдиргеп, оларның шынар составын, курстар болгаш семинарлар эрттиреринин практиказын экижиткеп. Ынчалзажок иштики болгаш делегей амыдыралының эң чугула айтырыгларын дугайты дыынадыгларны пропагандистерге ам-даа ховар чедирип турар, чамдык чугула айтырыгларга оперативтиг болгаш мергежилдиг харыылаары олар чамдыкта албайн баар. Пропагандистерниң методиктиг чепсеглели кошкак эвесо болуп артышаан.

Коммунистерниң болгаш партия кежигүү эвестериниг марксисчи-ленинчи өөредилгезин улам ынай хөгжүдер талазы-биле партия организациялары практиктиг чамдык чугула хемчеглерни боттандырганын эрткен өөредилге чылының түнелдери чугаалап турар. Ынчаныыже кылдынган чүүлдерни «СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлеринге холбаштыр партия өөредилгениниң сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын күүсеир талазы-биле ур үелиг болгаш улуг ажылдың чүгле эгеен кылдыр көөр херек.

* * *

Партия болгаш комсомол өөредилгезинин системазынга чаа өөредилге чылында, пропагандаанын массалыг хевирлеринге СЭКП-ниң XXV съездиниң материалдарын хандыр өөренирин уламчылаар. Съездиниң шиитпирлерин күүсеир дээш идепкейлиг демиселчи болур төлөөде, ооң идейлиг байлаан шиңгээдип алырда, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң өөлчег чок сессиязының, Улуг Октябрьнын 60 чылынга тураскааткан байырлыг хуралдың материалдарын, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хандыр өөренирде коммунист, комсомолчу, совет кижи бүрүзүнге дузалаары—кол сорулга.

Октябрь—декабрьда политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгенин, массалыг пропаганданың бүгү хевирлеринге сессиянын болгаш юбилейлиг хуралдың материалдарын өөренир талазы-биле тускай кичээлдерни организастаар. Ол сорулга-биле дыынакчыларның күүселлерин барымдаалап турган, ССРЭ Конституциязының төлевиделин чугаалажын турарының үезинде тургустунгулаан улусчу школаларын, политбелгүнерниң, өөредилге болуктерининг ажылын уламчылаар.

Өөредилге чылы чурттун иштики болгаш делегей амыдыралынга онза чугула болуушкуннуң—ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязының ажылының хүннеринде өгелөөн. Ол чорук баштайгы кичээлдерни онза улуг ужур-дузалыг болдурар. Ол кичээлдерни эрттирери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң өөлчег чок сессиязының, коммунистиг тургузуушкунга, чурттун политиктиг төөгүзүнге кайгамчыктыг үе-чада болур чаа Үндезин Хоойлуну хүлөөн алдырының аажок улуг ужур-дузалының илередириниге чаартыран турар ужурлуг.

Мурнунда өгелөөн эртемнерни өөренирин 1978 чылдың январьдан дагны өгелөөр. Өөлчегниг курсту доокан дыынакчылар ССРЭ-ниң чаа Конституциязын, партияның болгаш күрүнеңиг өске-даа эң чугула документилерин барымдаалап өөмелделер киирзе чогуур чаа түүлдерни өөренириниче кирип болур.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының утказын «коммунистерни болгаш партия кежигүү эвестерни хандыр бодап өөренирин хандыр бодап өөренирин чугулазын барымдаалаш, партия өөредилгезинин системазының эге болган ортумак звенозунга комсомол болгүмнериниге өске эртемнерби-биле кады «Сайзырангай социализмниң Конституциязы» деп курсту сүмелээр. Дыынакчыларның күзөөнин ёзугаар ону коммунистиг күш-ажыл школаларынга болгаш массалыг пропаганданың өске-даа хевирлеринге база өөренип болур. ССРЭ-ниг чаа Конституциязының чугула айтырыгларынын талазы-биле теоретиктиг семинарларны организастаар, партия-ажыл-агый активиниг школаларынга болгаш марксизм-ленинизмниг университеттериниге тускай курстарны немзеп. Удуртур кадрларын политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин идей-кижизидилгелиг ажылга оларның идепкейлиг киришкен турарыбыле холбаар ужурлуг.

Партия организациялары комсомолдун политиктиг өөредилгезинге удуртулганың деннелин бедидип, аныяктарның марксисчи-ленинчи дамыгышкынынче, оларны чонпун революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чанчылдарынга кижизидериниге, комсомолчу пропагандистерни шилип алырын болгаш белеткээрин экижидериниге кичээнгейни күштелдирер ужурлуг.

Экономика болгаш эргелеп башкарыга талазы-биле билиглерниг үндезиниерни бөөр бирги болуктун, күш-ажылдың ажыктымының айтырыгларына тураскаатынган ийиги болуктун эртемнерни өөренири 1978 чылдың январьдан эгеен массалыг экономиктиг өөредилгенин системазынга уламчылаар. Ону өөренин доозунда дыынакчыларга мурнакчылар арга-дуржулга талазы-биле курстарны өөренирин сумелеп турар: ажылчынарга болгаш колхозчуларга — «Бүдүрүлгенин ажыктымын болгаш ажылдың шынарын бедидериниг мурнакчы дуржулгазы», специалистерге, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарының янзы-бүрү звеноларының удуртукчу ажылдакчыларына—«Шынарны комплекстиг эргелеп башкарарының дуржулгазы», «Бригада аргалы—бот-оруулга-чарылганың хевири», «Көдөө ажыл-агый бүдүрүлгезинин ажыктының бедидериниг дуржулгазы» деп курстарны өөредир. Бо чорук болза эртемнин болгаш техниканың

1917 ОКТЯБРЬНЫҢ АЧЫЗЫНДА 1977

МУРНАКЧЫЛАР

ЧУРУКТАРДА: Ак-Довурак автотранспорт бүдүрүлгезинин чолаачызы С. Маркелов; Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының саанчылары К. Очур, А. Сарыглар, С. Саая, К. Сарыглар; «Хемчик» совхозтуң комбайнери Н. Сендаш.

СОРУК ТУРДА

Районнуң ишчилери чугаалап тур

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң тудугжулары В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинаттың бирги, ийиги эзлчзэн тударынга телептиг күш-ажылчы үлүүн киирген. Культура ордузуң, эмнелге комплекизин, профтехучилищени, хөй каът чуртталга бажыңнарын болгаш өске-даа объектилерни тудушнан. Оларның күш-ажылының түңнелинде сайзырангай үлетпүрлүг Ак-Довурак хоорай тургустунган.

Бистер Ак-Довуракка баштай ажылдан кээн турар үевисте амгы ышкаш дорт-беш каът чуртталга бажыңнары, школа, культура, эмнелге, чоонуң амыдырал хандырылга албан черлери, чаагайжыды кылдынган узун, дорт кудумчулар кайда боор. Тудугжуларга чурттаар бажыңнар безин челишпес, майгынарга чурттап турган болгай. Ону бодап, сактып орарга, үр болбаан-даа хире. Бо аразында улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынган. Ак-Довурак амгы үениң аныяк хоорайы болган. Ында совет кижиниң ажылдан, чурттаарынга, өөрениринге, дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдал тургустунган. Бо бүгү совет кижилериң акы-дуюмалышкы пайыралының, тургузукчу ажыл-ижиниң, тура-соруктуг чоруунуң ачызында боттанган. Ээп, довуракты хоорайга Тыва даңның аар үлетүрүүнүн баштайгызы — Ак-Довуракты тударынга киришкенимге сеткилимнин ханызындан өөрүп чоруур мен.

Баштайгы чылдарда тудугжулап ажылдан турдум, бөөн сооңда мени тудуг эргелели бригадирже депшиткен. Биртээ кижиге идеген турар болганда, ону ажыл-ижи, организакчы чоруу-биле бүзүредир, инитиниң херээ дээш туржур болгай.

Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, бистиң бригәданың тудугжулары Улуг Октябрьның 60 чылынга телептиг ужуражыр дээш ажылдап турар. Амгы үеде Ак-Довурак автотранспорт бүдүрүлгезинин септелге-механика мастерскаязын, Тудугжулар суурунда ийи өг-бүле чурттаар бажыңнарны тудуп турар бис. Социалистиг хүлээлгевисти күүседир дээш кызымак ажылдап келдивис.

Септелге-механика мастерскаязының тудуг-монтаж ажылдары доостур чоокшуудайн. Ийи өг-бүле чурттаар беш бажыңның ханазын салдывыс, чылдылга дамчыдылгазында 30 хоолайларны эштеп сөлган. Бистиң бригада август айда он беш мун рубльдүн тудут-монтаж ажылдарын кылган, планныг опаалданы 120 хуу күүсеткен. Ак-Довуракты тудугжуларының аразында социалистиг чарышка бистиң бригада сес айда бирги черни эзлээш, шилчиир Кызыл тукту акша шаңналы-биле кады алган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры К. Х. Даңзырының удуртқан бригадазы ийиги черни эзлээн.

Бисте Михаил Энге, Алексей Мокураш, Успуй Дөмүр-оол ышкаш мурнакчылар хөй, оларның кызымак ажыл-ижиниң ачызында коргузуглеривис эки болуп турар.

Улуг Октябрьның 60 чылынга чедир септелге-механика мастерскаязын ажылгалга киирер дээш ажылдап турар бис.

К. САЛЧАК,
бригадир, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

КҮҮСЕТТИВИС

Амгы үеде районда 74542 хой, ешку бар, ол болза, 1967 чылда турганындан 4690 баш хөй. Оларны сес хойжу бригадада үскен. Хөй, ешкүүнү беш чүс хире малчын кадарып турар. Район шээр малдың бажын өстүреринің планын 101,8 хуу күүсеткен.

Эр болуп өзүп, эзекгилен быжыг тептинин, сыдкы аргамчыны октаптар апаргаш, чылгычылан эгелелим. Колхозумга, оон совхозка 17 чыл иштинде чылгычылаш, улаштыр хой кадарып кирдим. Ам 12 чыл иштинде «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тейде хойжу бригадада өске хойжу ашы-өөрүм-биле бир дөмей иштиниң малын онча-менди кадарып, оон продуктулуун бедилер дээш кужениишкиниг ажылдап чор мен. Малчыннан келген үениң иштинде бодумнуң хүлээлгемни чыл бүрүде ажыр күүседип келдим. Бо үениң иштинде чедип алган белик көргүзүглерими партия болган чазан белин-биле үнелеп, мени Күш-ажылдың Кызыл Тук, Октябрь Революциялы орденнер-биле шаңнаан. Бо бүгү шаңналдар мени улам сорук киирип, моон соңгаар улам эки ажылдаарын хүлээндирип турар.

Амыдыралымда берге байдалга эрткен чылдым тайынында таварыштым. Ургларымның иези, мээ шынчы дузалакчым аар аарыгга таварышкаш мочүүр. Ынчалза-даа кадарын өөренген хоюмдан чарылбайн, улуг оглум-биле кады кадарып тур бис. Чаш мал төлүн адыраар, өг иштинге ажыл-агый кылыр хөрээжен кижи чокта берге-дир. Бергелер турбазажок, юбилейлиг чылда алган социалистиг хүдээлгемни ажыр күүсеттим. Төрүүр чүс баш хойга онаштыр 98 хураганы, бир хойдан 2,5 кг дүктү кыргын алдым.

Бистиң хойжу бригадавыс Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгезин күүседип шыдаан. Тодаргайларга, ниити бригада чүс башка онаштыр 82 хураган алыр турган, 86 хураганы менди өстүрген. Дүк планын база ажыр боттандырган, районнуң хойжу бригадаларының аралында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Бригаданың хойжулары Ооржак Демир-Маадыр, Ооржак Чалгын-оол, Ооржак Мандак-Хаа, Моңгуш Шыдыраа, Моңгуш Мыйчаа олар чүс баш хойга онаштыр 98—104 чедир хураганнарны камгалап алганнар. Хойжу бүрүү ситен кезер планын күүсеткен.

Ам бригаданың кежигүннери Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш кыштаглаашкынга хымамчалыг белеткеннин, хойнуң тарын боозадылгазын чорудун турардар.

К. ООРЖАК,
«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тейде хойжу бригадада партия бөлүүнүң удуртукчузу.

ДҮН-ДАА, ХҮН-ДАА ДИВЕЙН

АТБ-ниң материал-техниктиг базазы быжыгып орар. Чаа марканың күүчүлүг машиналары немежип турар. Эрткен чылын чүс машина кирер гаражты ажыглалга киирген. Ам мастерскааны тудуп турар.

Шуурганыг, хаттыг, соок кыжын-даа, чаашкынныг, өзүг чайын-даа Ак-Довуракты автотранспорт бүдүрүлгезинин чолаачылары боттарының мурнунда салдынган харыысалгалыг сорулгаларны күүседир дээш дүн, хүн чокка кымынак ажылдап турөрлар. Чүге дээрге, аныяк хоорайның үндүрүп турар кол продукциязы даг-дүгүн, тудугга болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларынга херектиг чүктерни соортүү автотранспортка онаажыр. Бистиң эки ажылдаарывыстан Ак-Довуракты өзүп, сайзыраары хамаарактыры билир бис.

Улуг Октябрьның 60 чылынга алдар болдурун бедиткен хүлээлгелерни чыл эгезинде алгаш, бригадалар аразында социалистиг чарышты дээштиг организаастаан. ССРӨ-ниң чаа Конституциязының толевилелин коллектив кежигүннери бедик көдүрүүшкүнүг чугаалажып көргеш. Ол чугула документ чолаачыларны, септекчилерни улам бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче сорук киргеш. Ынчангаш бо чылдың эрткен сес айларында бүгү көргүзүглер талазы-биле хүлээлгелеривисти ажыр күүсеткен бис. 717 мун тонна улус ажылагыйының чүктерин соортүр турган, 719 мун чедиргеш. Пассажирлер дажыглаарының онаалдазын 106.9 хуу күүсеткеш. Александр Михайловка удуртқан самосвалдар, Александр Алексеевтин бензовозтар, Виктор Мещеряковтун баштазы чолаачылар бригадалары социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар. Күжүгет Кысыгайының удуртқаны чеди кижи составтыг слесарьлар бригадазы чыл плазының юбилейге чедир күүседирин аазаан, сөгүлөөн өөзүн эзлээринин бүгү аргалары оларда бар. Бо мурнакчы бригада оңгу беш чылдың планын дөрт чыл алды ай иштинде күүседир сорулганы салган ажылдан турар.

Ак-Довуракты транспортчулары чурттун 60 чыл оюн кушажылчы белектерлиг ужуражырлар.

С. МАРКЕЛОВ,
чолаачы.

ТАРААЖЫ ХҮНДУТКЕЛДЕ

Районнуң тарылга шөлү 1967 чылга бодаарга ам муң хире гектарга калбарган. Сөөлгү чылдарда мал чеми культураларны тарыырын кеңдеткен. Ол 9880 гектар шөлду эзлеп турар. Колдуунда ийи катап өскен.

Бардыктың делгем ховузунда сигенчилернин, тараажыларның хөглүг үүг, машина, тракторларның ыт-даажы дүн, хүн чок хайгыыпкынныг. Бо бүгү чүгле хову, шөлдерге сиген белеткели, ажаалда доостурга оожумнаарын ам 13 чыл иштинде маңаа «демир аъдымны» башкарып турган, эскердим.

Ам бистер, «Хемчик» совхозтуң тараажылары, юбилейлиг чылдың чаа дүжүүдүн ажаан кириптивис. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок-даа болза, баштайгы ажааган гектарларывыстан ортумаа-биле 8—9 центнер дүжүттү ап тур бис. Суггатыг черде тараан 1360 га черниң тараазын сентябрь 25-ке чедир доозарын хүлээндивис. Таараа ажаалдазында 12 комбайн хаара туттунган. Мээн өөрүм Хомушку Калдар-оол, Донгак Семис-оол олар хүн нормаазын ажыр күүседип, мурнакчыларның одуруумда кирген. Тараажыларның ажылдан, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды хову турлаанда тургускан.

Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткууру-биле механизаторлар хүн бүрү бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш чүткүлдүг ажылдан турарлар.

Бодум хууда бо сезонда 250 гектар черниң тараазын ажаар хүлээлгемни 300 гектар чедирерин планнаан мен. «Сибирак» комбайнымны ажаалдага белеткеп алганым эки. Часкы, күскү сезоннарда трактор, комбайн-биле чеже километр черни эртип, каш-каш тонна тараанны ажаап, дыка хөй черни чарып, тараанымны бодап келгеш, күрүү-үүнүн, чоңумнуң бүдүрүп турар хөрээнге эвээш-биче-даа болза үлүүмну киргенимге өөрүп чоруур мен.

Баштай ажылдан эгелеп тымда бистин ынчангы колхозувуска машина-техниканың саны амгы турганындан 2—3 онаштыр 98—104 чедир хураганнарны камгалап алганнар. Хойжу бүрүү ситен кезер планын күүсеткен.

Ам бригаданың кежигүннери Улуг Октябрьның 60 чыл оюн төлептиг уткуур дээш кыштаглаашкынга хымамчалыг белеткеннин, хойнуң тарын боозадылгазын чорудун турардар.

К. ООРЖАК,
«Шекпээр» совхозтуң Биче-Тейде хойжу бригадада партия бөлүүнүң удуртукчузу.

ЧААРТЫКЧЫ КҮЖҮ

чеднишкиннерин пропагандаларынга, чогаадыкчыларны, эң эки күш-ажылчы коллективтерниң дурзулгазын нептерелдиргеге, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш ажылчы чоннарны социалистиг чарыкчы хөгжүдүргеге массалыг экономиктиг өөредилгенин ролюн улам ынай бедидериге идигни бөөр.

Хамыктың мурнунда кичээлдерни утка-шынарын байдым, оон теоретиктиг деңнелин бедидин турган, чаа өөредилге чылында политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге талазы-биле харыысалгалыг сорулгаларны чеднишкиниг шиитпирлен болур. Чаңгыс ай интернационалчы өөредилге болур марксизм-ленинизмниң үндезин принциптерин, СЭКП-ниң төөгүлүг дурзулгазын, СЭКП-ниң сөөлгү съездилериниң материалдарында, ТК-ның Пленумнарының шиитпирлеринде болгаш оон доктаалдарында, эш Л. И. Брежневтиң болгаш партияның өске-даа удуртукчуларының чугааларында, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң документилеринде, ССРӨ-ниң чаа Конституциязында ханы бадыткалды алган.

Ажылчын ажыгым, колхозчу тараачыларны болгаш интеллигенцияны, чурттун бүгү пациларының болгаш биче улустарының күзел-соруун база эрге-ажыктарын илередип турар бүгү-улусчу күрүне кылдыр пролетариат диктатуразының күрүнезинин шилчиирининг дугайында түнел бышкан социализмге характеристика бөөрнге принципиалдыг ужур-дузалыг. Совет шиитпелдиң политиктиг системазының, оон сорулгаларының, ажыл-чорудулгазының угланыышкынының болгаш организаастаашкынының, шиитпелет амыдыралының бүгү-ле талаларынга социалистиг демократияны үзеп ыцай хөгжүдүрүнүн, күрүнүнүн болгаш шиитпелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны херек кылырга киириштиреринің айтырыглары улуг сонуургалды хайыктыр. Кичээлдерге хамаатыларның эргелериниң болгаш хүлээлгелериин тудуш холбаалының тайылбырлап, организастыг чорук, кижи бүгүдеринин шиитпелет болгаш да бистиң шиитпелдиң мурнунда туруп турар сорулгаларның хемчээл талазы-биле улуу, коммунизмче оон бүзүрелдиг бүрүнгаарлаашкынының перспективалары дыннакчыларның мурнунга ынчан тода-илеп-биле өстүп, билдиңин келир. Партияның болгаш чоннуң бөгүүгү чогаадыкчы ажыл-үүлезинде Октябрьның төөгүлүг улуг херээнин уламчылап турарын олар эскерип каарлар.

Пропагандистиниң болгаш дыннакчыларның кичээнгейлиниң төвүнде кижи торелгетенния социал деңнелгезинин бөгүнде дээде чеднишкини болур сайзырангай социализмниң айтырыглары турар ужурлуг. Бышкан социализм шиитпелелиниң боттуг шынарларын болгаш онзагай үүлдерин, оон гуманисчи алыс утказын бүгү талазы-биле илередип тайылбырлаары эргежок чугула. Ол бүгү үүлдер СЭКП-ниң документилеринде, ССРӨ-ниң чаа Конституциязында ханы бадыткалды алган.

Ажылчын ажыгым, колхозчу тараачыларны болгаш интеллигенцияны, чурттун бүгү пациларының болгаш биче улустарының күзел-соруун база эрге-ажыктарын илередип турар бүгү-улусчу күрүне кылдыр пролетариат диктатуразының күрүнезинин шилчиирининг дугайында түнел бышкан социализмге характеристика бөөрнге принципиалдыг ужур-дузалыг. Совет шиитпелдиң политиктиг системазының, оон сорулгаларының, ажыл-чорудулгазының угланыышкынының болгаш организаастаашкынының, шиитпелет амыдыралының бүгү-ле талаларынга социалистиг демократияны үзеп ыцай хөгжүдүрүнүн, күрүнүнүн болгаш шиитпелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны херек кылырга киириштиреринің айтырыглары улуг сонуургалды хайыктыр. Кичээлдерге хамаатыларның эргелериниң болгаш хүлээлгелериин тудуш холбаалының тайылбырлап, организастыг чорук, кижи бүгүдеринин шиитпелет болгаш күүрүне мурнунга харыысалгазы бедик болган тудум, шиитпелет мурнунга хүлээлгелер ак сеткилдиг күүсеттиген тудум, хамаатыларның калбак эргелери болгаш хосталгалары долу болгаш чеднишкиниг боттанган турар ужурлуг доозаны билдирин-биле көргүзер херек.

Социалистиг демократияның ужур-утказын өөреними дээрге-ле социализм чурттарында хамаатыларның эргелериниң болгаш политиктиг хосталгаларын «үреп турар» дээр чүве дугайында империалистиг реакцияның мөге-хоп нүүлдерин сойгалап илередири болур. Мөлчүкүлерниң эргелерин чагырганын, буржуазияның диктатуразын, хамаатыларның поллтиктиг болгаш социал деңнелгезинин аъдымны, партияжы амыдыралдың ленинчи нормачижектерин, партия турзузуушкунунуң принциптерин өөренири — коммунистерниң идеикейинин, оларның авангардты ролюн бедидериниң эргежок чугула ветелдеги болур.

Чаа өөредилге чылында СЭКП-ниң марксисчи-ленинчи экономиктиг теориязының болгаш политиказының, эргелеп башкарарының эртемнинин, ажыл-агыйны социалистиг өзу-биле чорударының практиказының айтырыгларынче бирги чергенин кичээнгейин салыр херек. ССРӨ-ниң экономиказын чангыс аай улус ажыл-агый комплекизинче шилчилер дугайында, эртемтехниктиг деңнелгенин чеднишкиннерин социалистиг турзузугаун артык күштерибиле холбаштырар дугайында, партияның экономиктиг стратегиязының эчис сорулгазы болур кижилерниң өзүн турар материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам долузу-биле хандырар дугайында негелделер өөредилгениң товунге турар ужурлуг. Ниитилел байлаының, чоннуң болгаш кижи бүрүзүнүн амыдыралының чаагай чорудунун өзүлдезинин кол үнер дөзү совет кижилериниң күш-ажылы болур, шилги ажыктыг күш-ажылы болгаш оон түңнелдери ниитилелге кижиниң туружун тодарадыр дээрзин тодаргай болгаш бүзүренчиг кылдыр көргүзер ужурлуг.

Бүдүрүлгенна ажыктының болгаш ажылдың шынарын бедидер, эң эки боттуг түңнелдерни чедип алыр дээш, оңгу беш чылдың онаалдаларын чеколл перспективазын, ССРӨ-ниң иштики болгаш даштыкы шугумун тодарадып турар. Совет улустун улуг турзузукчу ажыл-үүлезин удуртпушлаан, коммунизмниң таилелгезе дээш оон демиселин план өзүгаар, эртемге үндезилеп баштап, чорудуп турар Ниитилелдің материалдыг болгаш угаан-бодал чорудулгазының бүгү таладарынга партийжи удуртулганың хевирлерин болган аргаларын, партийжи амыдыралдың ленинчи нормачижектерин, партия турзузуушкунунуң принциптерин өөренири — коммунистерниң идеикейинин, оларның авангардты ролюн бедидериниң эргежок чугула ветелдеги болур.

Чаа өөредилге чылында СЭКП-ниң марксисчи-ленинчи экономиктиг теориязының болгаш политиказының, эргелеп башкарарының эртемнинин, ажыл-агыйны социалистиг өзу-биле чорударының практиказының айтырыгларынче бирги чергенин кичээнгейин салыр херек. ССРӨ-ниң экономиказын чангыс аай улус ажыл-агый комплекизинче шилчилер дугайында, эртемтехниктиг деңнелгенин чеднишкиннерин социалистиг турзузугаун артык күштерибиле холбаштырар дугайында, партияның экономиктиг стратегиязының эчис сорулгазы болур кижилерниң өзүн турар материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин улам долузу-биле хандырар дугайында негелделер өөредилгениң товунге турар ужурлуг. Ниитилел байлаының, чоннуң болгаш кижи бүрүзүнүн амыдыралының чаагай чорудунун өзүлдезинин кол үнер дөзү совет кижилериниң күш-ажылы болур, шилги ажыктыг күш-ажылы болгаш оон түңнелдери ниитилелге кижиниң туружун тодарадыр дээрзин тодаргай болгаш бүзүренчиг кылдыр көргүзер ужурлуг.

Бүдүрүлгенна ажыктының болгаш ажылдың шынарын бедидер, эң эки боттуг түңнелдерни чедип алыр дээш, оңгу беш чылдың онаалдаларын чеднишкиниг күүседир дээш партияның болгаш чоннуң демиселинин айтырыглары өөредилге чорудулгазында улуг черни эзлээр ужур. Бүдүрүлгенің шиитпирлиг участоктарынче, экономиканы хөгжүдүрүнің кол айтырыгларынче дыннакчыларның кичээнгейин моонгээр чугула. Партияның теориязын, политиказын өөренири күш-ажылчы чорудулганың түңнелдерин эки-кижидери-биле, организастыг торукту болгаш сагылга-чурумну, даандырган херек дээш кижи бүгүдезинин хуудаа харыысалгазын бедидери-биле, четпестерге удур, туе черниң эргe-ажыын болаар, дужун хараар чоруктун, техниктиг консерватизмниң, ажыл-агыйжы эвес болган эрегелдээр чоруктарның илерээшкиннерингe удур демисел-биле сырый холбашкан турар ужурлуг. Уткуштур планнарны, социалистиг хүлээлгелерни дыннакчыларның экономиканга үндезинен бадыткаарынга, күш-ажылды организастаарын сайзырангайжыдарынче, бүдүрүлгелерниң курлавырларын эң долузу-биле ажыглаарынче угланган оларның саналдарын херекке ап, сайгарын көөрүнге оларга дуза чедирер практика бүгү талазы-биле деткимчени ап турар.

Амыдыралын социалистиг хевирининң артык күштүүн, чоннуң амыдыралының чаагай байдалының болгаш культуразының өзүлдезин ажылчын ангының, колхозчу тараачыларның, улусчу интеллигенцияның чоокшуажылышкынының, хоорай болгаш көдээнің, күш-ажыл болгаш угаан ажылының аразында боттуг малгалдарны чоорту ажыр эртеринің чорудулгаларын тодаргай илередип көргүзүп турар байлак материалды пропагандистерге болгаш оон түңнелдерни практиказы берип турар. Ол дээрге — ангы чок коммунистиг ниитилелдің тудуп турзузының кол угланышкынының бирээзи-дир. ССРӨ-де нациларның болгаш биче буурай улустарының деңгээзинин чүгле юридика талазыбиле эвес, а херек кырында чедип алдынганының дугайында, төөгүде чаа ниитилежилге — совет улус кылдыр оларның каттышкаанының дугайында, ниитилел амыдыралының бүгү талаларын улам ынай интернационализастаар дугайында түңнелдерни база чүүлдерни таймылыраан бөөр чорук ленинчи национал политиканы, кижилерниң патриоттуг болгаш интернационалчы кижизидигезин ханызы-биле шингээдип алырынга идигни бөөр. Партияның идеологтуг ажылының кол-кол угланышкынларын, культура турзузуушкунунуң, бүгү талазы-биле болбаазырангай кижиниң кижизидериниң айтырыгларын сайгарын көөрү, СЭКП-ниң XXV съездизинин айтышкынларынга, «СЭКП-ниң Орск хоорхомунуң идейкижизидилгелиг ажылдың айтырыгларын комплекстиг шиитпирлээрин боттандырын турарының дугайында» партия ТК-ның докладаанга дүүштүр кижизидилгенин комплекстиг чорударының айтырыгларын өөредири улуг сонуургалды хайыктыр. Өөредилге болза идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш ажыл-чак кижизидилгезин күүлдириринин, партия организацияларының идеологтуг ажылын комплекстиг чорударының

1917 ОКТЯБРЬНЫҢ АЧЫЗЫНДА 1977

КОЛ БАЙЛАК—КАДЫКШЫЛ

Районнуң ишчилери чугаалап тур

Районнуң кадык камгалалы сөөлгү он чылда дыка сайзыраан. Бир эвес 1967 чылда 17 эмнелге албан черлери турган болза, ам 23 четкен, оруннар 220-ден 420 четкен. Кадык камгалалга чарыгдаан акша 490 муң рубль турган болза, 1432 муң рубль четкен. Мендицинаның ортумак эртемниг ажылдакчылары 89-тан 227, дээди эртемниг эмчилер 27-ден 59 чедир өскен.

Совет эрге-чагырга тургустунгай чылында-ла чонну кадыын камгалаар талазы-биле чугула сорулгаларны бистиң партиявыс салып, чогуур хемчеглерни ап чоруткан.

«Бүгү-ле чүвени кижиге, ооң чаагай чорунга» деп лозунг бирги эллчегде кадык камгалал ажылдакчыларына хамааржыр. Ол бистиң богунгу амыдыралывыска, ажылывыска чугула кыйгырыг апаргаш. Чүге дээрге кижиниң кадыы күрүнеинг кол байлаа болур болгай.

Барыын-Хемчик районнуң медицина ажылдакчылары ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелинде танышкан болгаш ону-изин-биле чүүлдүгүнүп турары ССРЭ Конституциязының төлевилелинде «ССРЭ-де хөрөөженнер эр кижилер-биле деңнелиг» деп чугаалап турар. Шынап-ла, бистиң чуртувус дег ие хөрөөженнер болгаш чаштар дугайында хүн бүрү улуг сагыш салып турар чурт кайда боор. Мооц тодаргай чижээн Тыздан-даа көрүп болур. Шаанда бистерни — тыва хөрөөженнерни «хөрөө-жоктар» дижип, байлар, феодалдар дарлап, бастып, кулданып чораан. Бо бүгүнү мөөн ада-ием көрүп-даа чораан, бодум база ужу-кыдыын көрүп, дыннаан мен. Ам кандыг-дыр? Тыва хөрөөженнерниң арнында хүн бүрү өөрүшкү хайнытып, аас-кежиктиг, магалыг-чаагай чурттап чоруур. Бо бүгү Улуг Октябрьның, В. И. Ленинниң тургусканы Коммунистиг партияның, Совет чазактың чуруттуң кыдыг-кызыгаарында ядыы-түрүкү чурттап чораан нациялар дээш улуг сагыш салыышкынының ачызында чедип алган бис. Октябрьның чалбыыжы Саян ажып кээрге, тыва улус улуг орус чон-биле дем каттышкаш, боттарының мурнунга турган бергелерни кыска хуусаада ажып эткен. Ам эктивис бедик, хөрөөвис делгем.

Бистерни ап көрөөликер. Өг-бүле тудуп өгелөөш-ле колхозтуң чылгызын, оон совхозтуң хоюн кадарын чор бис. Күрүнеивис кижи дугайында доктаамал сагыш салып, оларның ажылдап, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузуп турар болганда, бистер орта шыдаар шаавыс-биле харыылаар ужурлуг бис. Барык үжеп хире чылдарда ниитиниң малын кадарып келгеш, багай эвес көргүзүглерни чедип ап келдивис. Күш-ажылыысты Совет чазак бедии-биле үнелээн. Менээ чазактың дээди хавылаазы — Ленин ордёнин, өөм ээзинге Октябрь Революциязы орденин тывыскан. Өөм ээзи Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, мени Хөнделек көдээ Совединин депутадынга сонгаан. Күрүнеиниң чугула айтырыгларын шиитпирлежиринге киржип турар бис. Он уругну төрөөп, кижизиткен бис. Оларны остурериге күрүне улуг деткимче, дузаламчыны көргүскен. Бо бүгү дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенивистиң маннайлыг сөстерин сөглеп чоруур бис. Бистиң күш-ажылывыс — борта харыывыс ол.

Октябрьның 60 чыл оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгевисти күүсеттивис. Тодаргайлаарга, төрөөн 317 хоювустан 317 хураганны, бир хойдан 2 кг дүктү кыргын алдывыс. 10 тонна сигенни белеткеп алдывыс. Амгы шагда ажылдап, чурттаары-даа магалыг-дыр.

С. УУРТАК,
Маадыр не, «Барлык» совхозтуң хойжузу.

ХАНЫ БИЛИГ ДЭЭШ

Районда 8 ортумак, 3 сес чыл, 2 эге школа бар, ында 7661 өөренирчи хаара туттунган. Оларны 405 башкы өөредип, кижизидип турар. Башкыларның 239-у дээди эртемниг, 43-ү дооспаан дээди эртемниг. Бо саннар он чыл мурнунда турганындан хөй.

1945 чылда Кызыл-Мажалык чеди чыл школазынга башкылап эгелээн мен. Сумуларга 7 эге школа турган. Ынчан өөреникчилер саны эвээш болгаш башкы кадрлар чедиштес турган. Чоорту районнуң школаларының, өөреникчилериниң саны көвүдээн болгаш дээди, ортумак эртемниг башкылар бар болу берген. Кызыл-Мажалык ортумак школазы баштайгы он дугаарларны 1958 чылда доостурган. Ооң соонда Эрги-Барлык, Аксы-Барлык ортумак школалары немешкеп.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү ада сагыш салыышкынының ачызында чыл келген тудум-на чаа школалар, интернаттар, школа назыны четтээн уругларның албан черлери немежип турар. Бо өөредилге чылының эгезинде Кызыл-Мажалыкта 650 уруг өөренир ийи хатт школа ажыттынган. Мында амгы үениң негелдезинге дүүштүр башкылаашкынны тодаргаштар. Олар бо чылдагы күш-ажылын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюнга тураскаадын турарлар.

Район эмнелгезиниң болгаш санэпидстанциязының коллективтери тоску беш чылда болгаш оңгу беш чылдың бирги чылында эмнелгелер арызынга калбарган социалистиг чарышка киржип, тиилекчилериниң олурууга доктаамал кирип, шаннадыг черлерни эллеп келген. Сөөлгү үш чылда республиканың Кадык камгалал министерстазунуң болгаш медицина ажылдакчыларының профвилел обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаннатканын улуг чоргаарал-биле демдеглээр апаар.

Бисте кадрлар доктаамал өзүп турар. Алдар-хүндүлүг кижилер арбын. Район эмнелгезиниң уруглар салбырының эргелекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Ак-Довурак хоорайның хөрөөженнер човуделиниң даргазы Лина Назынчаповна Саяяга районнуң медицина ажылдакчылары чоргаарланыр. Барыын-Хемчиктиң эмчилериндеп үш кижиге сөөлгү чылларда РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчилери деп хүндүлүг аттарны тывыскан. Беш кижиге «Кадык камгалалының тергиини», 47 кижиге «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хорек демдектерин берген.

Районнуң ажыл-ишчилериниге медицина дузаламчызын көргүзери доктаамал калбарын турар. Кардиоревматологтуг, онкологтуг болгаш оскедаа кабинеттер бар. Бистиң район эмнелгези районнар арасынын эмнелгезиниң деңнелиг-биле ажылдап турар деп дидимн-биле чугаалаан болур. Чүге дээрге кожавыста Бай-Тайга, Мөнгүн-Тайга районнардан аарыг кижилер биске кээп турар.

Бо юбилейлиг чылда бистиң медицина ажылдакчыларывыс районнуң эң ырак булуңнарында ажыл-ишчилериниң доктаамал аалчызы болур деп улуг сорулганы салган. Ында ужур-ла бар. Мурнуку чылдарда тайга-даскылда малчыннар эмчи шиитпирлээн чётче эртпейн турган. Бо чылдан эгелеп оларның кадыын доктаамал хайтааараар деп шиитпирлээн бис. Ол сорулганы күүседири-биле медицина ажылдакчыларындан 7 бригаданы тургузуп, ыраак хаара туткан. Ынчангаш график ёзугаар хүнде-ле бир бригада малчыннарже доктаамал үнер ужурлуг.

Шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чыдында партияның XXV съездизиниң шиитпирлерини амыдыралга боттандырар дээш ажылды мынчаар организастап. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чылын толептиг уткуур дээш бүгү күжүүстү мөөннедивис.

В. ГОЛУБЧЕНКО,
Барыын-Хемчиктиң район эмнелгезиниң кол эмчизи, РСФСР-ниң алдарлыг эмчизи.

ЧУРТТААРЫ МАГАЛЫГ-ДЫР

1977 чылдың январь 1-де медээ ёзугаар алырга, районда 1262 хөй уруглуг иелер бар, оларга чугле эртиен чылын 146419 рубльдиң дузаламчызын күрүне берген.

Совет улустуң калбаа-биле чугаалажып көрүп база изиг-биле чүүлдүгүнүп турары ССРЭ Конституциязының төлевилелинде «ССРЭ-де хөрөөженнер эр кижилер-биле деңнелиг» деп чугаалап турар. Шынап-ла, бистиң чуртувус дег ие хөрөөженнер болгаш чаштар дугайында хүн бүрү улуг сагыш салып турар чурт кайда боор. Мооц тодаргай чижээн Тыздан-даа көрүп болур. Шаанда бистерни — тыва хөрөөженнерни «хөрөө-жоктар» дижип, байлар, феодалдар дарлап, бастып, кулданып чораан. Бо бүгүнү мөөн ада-ием көрүп-даа чораан, бодум база ужу-кыдыын көрүп, дыннаан мен. Ам кандыг-дыр? Тыва хөрөөженнерниң арнында хүн бүрү өөрүшкү хайнытып, аас-кежиктиг, магалыг-чаагай чурттап чоруур. Бо бүгү Улуг Октябрьның, В. И. Ленинниң тургусканы Коммунистиг партияның, Совет чазактың чуруттуң кыдыг-кызыгаарында ядыы-түрүкү чурттап чораан нациялар дээш улуг сагыш салыышкынының ачызында чедип алган бис. Октябрьның чалбыыжы Саян ажып кээрге, тыва улус улуг орус чон-биле дем каттышкаш, боттарының мурнунга турган бергелерни кыска хуусаада ажып эткен. Ам эктивис бедик, хөрөөвис делгем.

Бистерни ап көрөөликер. Өг-бүле тудуп өгелөөш-ле колхозтуң чылгызын, оон совхозтуң хоюн кадарын чор бис. Күрүнеивис кижи дугайында доктаамал сагыш салып, оларның ажылдап, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузуп турар болганда, бистер орта шыдаар шаавыс-биле харыылаар ужурлуг бис. Барык үжеп хире чылдарда ниитиниң малын кадарып келгеш, багай эвес көргүзүглерни чедип ап келдивис. Күш-ажылыысты Совет чазак бедии-биле үнелээн. Менээ чазактың дээди хавылаазы — Ленин ордёнин, өөм ээзинге Октябрь Революциязы орденин тывыскан. Өөм ээзи Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, мени Хөнделек көдээ Совединин депутадынга сонгаан. Күрүнеиниң чугула айтырыгларын шиитпирлежиринге киржип турар бис. Он уругну төрөөп, кижизиткен бис. Оларны остурериге күрүне улуг деткимче, дузаламчыны көргүскен. Бо бүгү дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенивистиң маннайлыг сөстерин сөглеп чоруур бис. Бистиң күш-ажылывыс — борта харыывыс ол.

Октябрьның 60 чыл оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгевисти күүсеттивис. Тодаргайлаарга, төрөөн 317 хоювустан 317 хураганны, бир хойдан 2 кг дүктү кыргын алдывыс. 10 тонна сигенни белеткеп алдывыс. Амгы шагда ажылдап, чурттаары-даа магалыг-дыр.

С. УУРТАК,
Маадыр не, «Барлык» совхозтуң хойжузу.

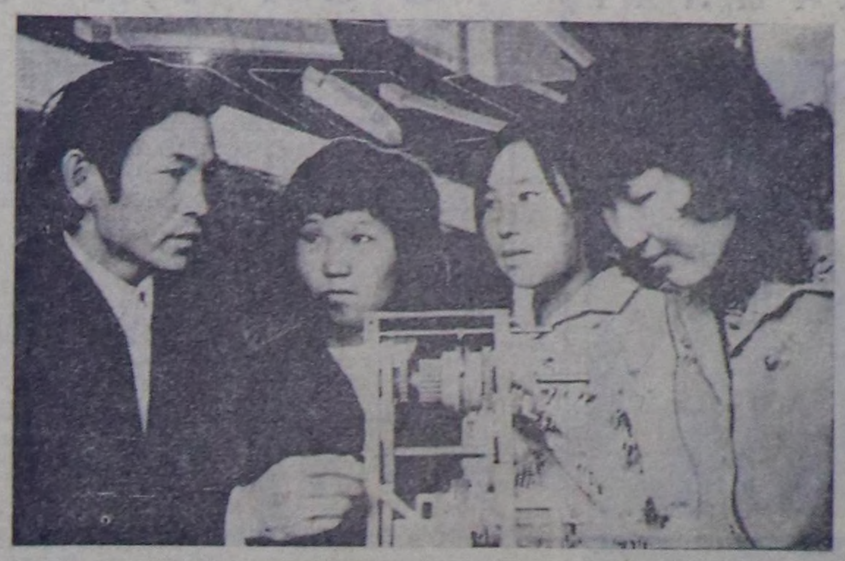

Ак-Довурактың профессионал-техниктиг училищезиниң башкылар коллективи Тыванын аар үлетпүрүнүң баштайгызы—В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинатка мергежилдиг аныяк ажылчыннарны белетиеп бээринче кичээнгейни салып турар. Ынчангаш башкылаашкынның, практиктиг кичээлдерниң шынарын эжижидерин кичээнгейге алганнар.

ЧУРУКТА: училищениң электротехника башкызы Шагыш Кара-оол балык сургуулдар-биле дуржулга кылып турары.

Ак-Довурактың Культура ордузунуң коллективи Улуг Октябрьның 60 чылынга хынамчалыг белетиеп турар. Амгы үеде концерт белетиелин эгелей берген. Бо чурукта танцы белүүнүң киржикчилери эзлчеглиг белетиел үезинде.

Бо өөредилге чылында Кызыл-Мажалык суурда чаа школа ажыттынган. Ол школаны бо чурукта көргүскен.

Барыын-Хемчик районга турасчааткан 1-ги, 2-ги, 3-кү, 4-кү арыннарда материалдарны бистиң корреспондентилеривис Х. Таан-оол, М. Хоюг-оол белетткээн.

Фотолары А. ЗАЙЦЕВТИИ.

МӨГЕЙДИМ

Октябрьда эзеңгиге
тептинмээн мен.
Октуг боо-даа эгинимге
азынмаан мен.
Дайзаны-даа нуржаныпкаш
үңгевээн мен.
Дайын өртүн кинолардан
көргүлээн мен.
Октябрятчы чылдарымдан
эгелээштиң
Октябрьның буян-кежиин
эскерген мен.
Оңмас туктуг, мөңге час дег
тиилелгени
Оранымга, Октябрь сен,
чаяап кагдың.
Карацгыга дүлүү берген
каптагайны
Хаяаланган хүнүң-биле
чырыдыптың.
Ажыл-иштен, найыралдан,
арын-нүүрден
Алдар шыпкан Октябрь, сээ,
чүү сөглээйн?
Шүүдеп турган, сөстер
кошкан чүрээм ыры—
Шулуктерим дээжизин сеңээ
тудайн.
Мөңге тема — Октябрь, сээ,
йөрээл салып,
Мөгейгештиң ажыл-иеким
бараалгадыйн.

А. ДОПЧАА.
Дөң-Терезин суур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—«Хоорайлар болгаш чылдар». Ураң-чечен фильм. 1-ги серизиз.
11.40—«Орус кыдыраан». В. Гаврилин. Фильм-концерт.
12.20—Документалдыг фильм-пер программазы: «Б. Пророков. Чурукчуның чогаалдары болгаш демдеглелдери», «Силзерге өредиг мен».

КЫЗЫЛДАН

13.05—«Бир хүн болгаш бүдүн амыдырал». Ураң-чечен фильм.
14.25—15.45—Чапсар.

МОСКВАДАН

15.45—«Арга-арыг ажылдакчызы болур мен». Документалдыг фильм.
16.05—«Вокализ». Республиканың Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг, А. А. Юрлов аттыг хоймук орус ыры капеллазының киржилгези-биле фильм-концерт.
16.50—«А. С. Пушкинниң музей-квартиразы». (Мойка, 12).
17.35—«Эрге дугайында беседа». «ССРЭ Конституциязы — Совет күрүнеиниң кол хоойлузу».

КЫЗЫЛДАН

18.05—«Аныяк ленинчилер». Дамчыдылга.
18.35—Телемедээлер.
18.45—Киножурнал.
18.50—«Кижи болгаш хоойлу». Дамчыдылга.
19.15—Тедемедээлер.
19.30—Чарлалдар.
19.35—Документалдыг фильм.
19.45—Узеир Гаджибеков. «Арпин Мал-алан». Республиканың хөгжүмнүг театрының шинзи. (Тыва дылда).

МОСКВАДАН

21.50—«Амы-хуунуң аас-кежии». Хөй серизлыг ураң-чечен телефильм. 2-ги серизиз.
23.00—«Ye». Информастыг программа.
23.30—23.40—Чапсар.
23.40—01.30—ССРЭ-ниң болгаш ВХА-ның («Ципципати») чымыны командалары. Прагадан дамчыдылга. Хоккей талазы-биле Бүгү-делегей турнири.

КАИ-НИН ЭКРАНЫ

«Караа хаптыг» эвес

Чадаг кижилерниң хоорайга кудумчу чурумун кайы хире сагып чоруурун хайгааараар дээш, милициянын сержантызы В. Сергеенко-биле «ГАИ» деп бижиктиг 77-77 дугаарлыг «Волгалыг» чоруптувус. Эртенгиниң 7 шак ажыр тур. Ажыл-хөрөөнче, аал-орааныче далашкан кызылчылар база найысылалдың аалчылары кудумчуларда хайымныг-ла чоруп турлар. Оларның хөй иеруузу кудумчу чурумун хажык чокка сагып чоруур болду.

Ленин болгаш Октябрь кудумчуларының белдириниң бичии-ле үстүү чарыының солагай талазынга доктаап алдывыс.

— Бо участок кончуг хөлдүг чер, кудумчу чурумуу хажыдар чорук бо-ла болу бээр — деп, Василий Константинович тайылбырлап чорда-ла, баштайгы «далаштыг болгаш турамык кижилер кудумчуга көстүп кээп эгеледи.

— Хамааты, доктаанар! Кудумчуну чадаг кижи кежер черлеп эртиңер! — дээн инспекторнуң үнпери аравыста чугаавысты үзе киргеш, оон ыкай «тайылбырлажыр» чай бербестээн. Чамдык кижилериин кудумчуга «чаңнап чоруурун» чамдык чадаг кижилериниң кудумчу чурумун сагып турары тайылбыр чоккала биллингир апарды. Чартык шак четпес үе иштинде инспектор сезен ажыг кижини кудумчу чурумун сагызын дээш сагындырды. Оларның чамдыктары ол сарыылдыг сүмелерни тоовайн, душкан-на черден кудумчуну кежир чүгүржү-даа бээр, чамдыктары маргыжар-даа, эрттиреин эзрежир-даа болду.

Элээн каш кижини албан-биле доктааткаш, чугаалаштывыс. Оларның хөй кезии фамилиязын, ажылдап турар черин чажырар, дүрген-не дезиптер болду. «Кызыл» ресторанның ажылдакчызы Куприянова харын ак сеткилдиг болуп, фамилиязын, ажылдап турар черин соглеп бергеш, «ажылдан озалдаар дей бергеш, дортташтым»— деп буруузун билинди. Ийи холунда сумка туткан аныяк уруг фамилиязын «Оюн» деп кеш, «Аваймы ай, буруулуг болдум» дээш ыкай болду. Өскелериниң чылдагааннары-ла далашкан, ажылдан азы автобустан озалдаар дей берген болур.

Кудумчу кежер чер 10—15 метр черде чыдырла-ла, олче баарындан чалгааараар азы турамык кижилер кудумчу шимчээшкининиң чурумун хажыткаш, транспорт шимчээшкининге шаптыктап, бодунуң болгаш өскелериин кадыын, амы-тыныын айыыл алаанче чыган чоруур боор-дур. Оларның чамдыызы «караан хаптап, кулаан кумнап» алган-биле дөмей, чүү-даа барымдаалавайн, кудумчунуң душканна чериндеп, тарымал үнүштерни саза баспышаан чораан, үнүлеп кээп, туралаан чериндеп-не кудумчу кежип чоруур. Ыдыгларны доктааткаш, чугаалажырга, «көрбедим», «дыннавадым», «билбедим» дигилээр.

Бир эвес КАИ машиназы чанында турда көрбес, дежурныйның оон рация дамчыштыр сагындырыын дыннавас болза, ыдыг кижилер кел чораан травспортту-даа, тарып каан ыяштарны, газонларны-даа, орук демдектерин-даа кайын эскерер. Ыдыг кижилер хөй тарымал ыяштарны үреп, сиген тараан газонларны сапса базып каан. Озал-ондакты сапаваска, чүгле чаагайжыдылгага безин оларның чедирин турар каража-когаралы чежел! Чазын тарып алган чадаг үнүштериниң, сигенверивистиң дыка хөй ам безин үрелген. Кудумчуларда чирик чер бүрүзү чадаг кижилер көкпазы болган-дыр. Кудумчу чуруму сагывас чадаг кижилерни кезедир хемчет ап тургаш, хоорайга бо талазыбиле корум-чурумну тургусса эки.

Корум-чурум үрекчилерни кезедир хемчеглер дугайын манаа мыттавайн барын база болбас. Маңаа хамаарыштыр үстүү органнарның хүлээн алгылаан доктаал, шиитпирлериниде хоорайда доктааттынган чурумнарны хажытканы дээш чогуур байдалдарда хемчеглер хүлээдирин азы торгаал опаарын көрүп турар. Кызыл хоорайның (чүгле Кызылдын-даа эвес) милиция органнары оларны боттандырбайн турар. Кудумчу чуруму үрээни, хоруглуг черлерге арага ишкени, таакпылааны, кудумчу бокталдырганы, чон аразынга багай сос эткени болгаш өске-даа хажыдыышкынар кылганы дээш чурум үрекчилерни торган турган милиция ажылдакчызы ам барык коозулбес апарган.

Хоорккүүскомнуң иштики херектер килдизи бо айтырыгже кичээнгей салбас болза, бажы эттенген хажыдыкчыларны хай дээри берге дээрзи илдендир.

Ч. САЛЧАК,
«Шынның» корр.

Үш алдын медаль

БОНН. (СЭТА). Эн чиик деңзилиг штангистерниң эрткен чылгы Олимпиадазынга тиилекчи болган 26 харлыг аныяк атлет Александр Воронин (Кемерево) бо хүннерде Штутгартта болуп турар аар атлеттериин делегей маргылдаазынга киривкеш, бир-ле дугаарында делегейнин болгаш Европаның чемпиону болган. Ол бодунун деңзизинин аайы-биле (52 килограмм чедир) каттышкан 247,5 санныг болуп, үш алдын медальды чаалап алган. Оон көргүзүү бо чылдың мартта Вильнюска «Найырал кубогу» дээн болуп эрткен делегей маргылдаазынга тургустунган рекордтан 2,5 килограмм хөй болган. Воронин 107,5 килограммны кедүргеш, 140 килограмм штанганы база идип үндүрген.

Мөнгүн медаль 235 килограмм коргузуглуг болган венгр спортчу Дьердь Кесегиге онаашкан, а хүлерин куба спортчу Франсиско Касамайор чаалап алган.

Агаар

Бүгүн республикага биче булуттаар. Чагбас. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агазарның температуразы 19—21 градус чылыг болур.

Кызылга база биче булуттаар. Хаттың дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агазарның температуразы дүне 3—5, хүндүс 20—22 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

СЕНТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Стажёр» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.20 шактарда.
«ПИОНЕР»: Кипочыыны № 53 10.30, «Кочубей» 14.40, 16.40, «Шак ыныг оон-дур ийин» 12.40, 18.30, 20.40 шактарда.
«ВОСТОК»: «24-25» эзи келбес» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «От, суг болгаш чее хоолайлар» 15.30, «Айыылдыг сүрүүшкүн» (2 серизлыг) 17.30, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизинин 2-31-75, харыысалгадыг секретарының 2-23-54, партийжи амыдырал килдизинин 2-37-13, культура килдизинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизинин 2-21-47, үлетүр килдизинин 2-22-64, чагаа килдизинин 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериин 2-20-60, корректорларны 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, секретариат тың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чагыг 316.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном салыывың талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 1). ТС—00958.